

Balag 103

57

TÖRÖK VENDÉGEINK

103
812

ELÉ

RUSTSUKIG

ÉS VELÖK VISSZA

PESTRE.

IRTA:

SZALAY IMRE

(országgyűlési képviselő.)

KAPOSVÁROTT

NYOMATOTT JEITELES HERMAN NYOMDÁJÁBAN

1877.

Török vendégeink elé Rustsukig és velük vissza Pestre.

Ha végig lapozunk a történelem hasábjain, oly szövetségkötést, minő a magyar és török nemzet testvéri egyesülése, nem találhatunk; azért habár nem is avatott tollal, csupán lelkesülés szülte emlékeimmal, azt hiszem mulasztást követnék el, ha le nem írnam, mit eddig baráti körben csak elmondtam: utamban jegyzeteim után tapasztalataimat s az cseményeket úgy, ahogy azok megtörténtek.

Az előző körülményeket ismerjük; Thahir bey megakadályoztatott Pestre jövetelében s ennek folytán indultak hozzánk a „softák“.

En alig hogy megérkeztem választó kerületemből, hova Thahir bey fogadtatása végett rándultam le, midőn a softák jöveteléről vettük a tudósítást, de felmerült azon aggodalom is, hogy a diplomácia közbe vetve magát, nem érkezhetnek hozzánk a törökök, mert nem eresztik őket ép úgy, mint a Corvínák hozóját.

Ez aggodalom szülte gondolat volt, mely vezette Verhovay iadványára a vendéglátó bizottságot, miszerint törökjeink elé, hogy annál biztosabbak legyenek jövetelükről, Lukácsot s engem elibök Rustsukba küldjenek.

Igen örültem ezeu megbízatásomnak, mert habár csak porszeme vagyok is nemzetemnek, éreztem, hogy nem egyéniségem által, hanem a viszonyoknál fogva lépésünk történeti adat marad nemzeti ujjáébredésünk el nem némitható történelmi lapjain, midőn két nemzet rokon érzései egy ölelésben forrnak együvé.

Megindultunk Pestről, előbb sürgönyözve egy szegedi barátunknak, hogy éjfélután 1 órákor érkező vonathoz jöjjön ki, hogy a fogadtatás programját megbeszélhessük és vele távirati összeköttetésünket a következő napokra nézve megállapítsuk.

Utközben Lukácsossal az ifjuság Konstantinápolyi útjáról beszélgettünk s elhatároztuk, ha a törökök küldötti minőségben nem jöhetnének, mint privat embereket — vagy ha csak egyet is — de törököt hozunk bármilyen történelmi!

Az idő kétfőre járván elaludtunk, s csak is a conducteurnek „Szeged“ szava ébresztett fel — nem is gondoltuk, hogy más várjon reánk mint Nigrényi, annál nagyobb volt meglepetésünk, látva vele 100—130 polgártársat, kik a hirre, hogy Szegedre hozzuk visszajövet vendégeinket, nem sajnálva éjjeli nyugalmuk feláldozását, kijöttek, hogy megbeszéljék velünk azon páratlan fogadtatást, minőt nappal igen, de éjjel még nem láttunk!

Röviden megköszöntük az ügy érdekében kifejtett buzgalomukat — a gőzgép fittyentett és mi, a mielőbbi viszontlátás ígérete mellett, elhagytuk Szegedet.

Reggel 9 órakor Baziásra értünk, hol megtudtuk azon le-
verő hirt, hogy Rustsukba csak is kedden indulhatunk s így egy napot akarva, nem akarva, ott kellett töltenünk. Táviratoztunk Rustsukba, hogy jövének a küldöttek elé, várjanak reánk, — de feleletet nem kaptunk. Türelmetlenül vártuk tehát a 4 óra után érkező „Sophie“ gyorshajót — mi hirt hoz? Törökjeink csakugyan Rustsukban voltak. Ezen hir már már elkomorodó kedélyűnkre újra felvillanyozólag hatott, főkép midőn a hajó kapitánya kérésre megígérte, hogy ha ők nem kapva meg sürgönyünket, egy más hajóval éjjel jönnek, megáll és megtudakozza, hogy átmehezzünk hozzájuk. — Szerdán végre 11 óra tájban megindultunk azon szép uton lefelé, melyet Trajan Scheihenyi Veterani emlékei tettek nevezetessé. Utitársaink angol, francia és német hirlaptudósítók voltak, kik a bekövetkezendő háboru végett mint hazetéri tudósítók mentek álmossáikat elfoglalni.

Igen jól elbeszélgettünk s a németek igen érdeklődtek utunk eredménye iránt s örömmel hallottam tőlök azon nyilatkozatot, hogy a törökökkel a birodalom másik fele is (természetes a szlávok kivételével) osztja sympathiánkat, csak egy nem, s ez a camarilla! no de erre nincs is szükség.

Utitársaink közt volt még egy magasabb rangu vámtiszt is, kivel elbeszélgetve jól töltöttük az időt Orsováig, hol kiszállt, azon benyomást hagyva hátra reám nézve, mikép a fiuáncz is igen jó magyar ember lehet, főkép ha a végvidéken lakik, s mintegy elszigeteltetik a nagy osztrák vágyak és reményektől csak azért, mert csupán szerbek és oláhokkal érintkezik. Orsovát elhagyva, feltűnt előttünk nemsokára Adalkale török erősség. Elképzélhető, látcsöveink mily érűekkel irányoztattak a meglátott török katonák felé, kik kisebb-nagyobb csoportban phlegmatica nézték a tovasuhanó hajót, mely ideiglenes bucsut mondott Magyarországnak, mely tudat lehangoló hatása alatt minden magyarnak eszébe jut „Extra Hungariam non est vita“. Este felé értünk Turul Severinbe, hol az állomástól nem

messze a hegyoldalban gyakorolni láttunk néhány század román vitézt, kik minden egyebet engedtek sejtetni fehér szűr forma gunyájukban, csak azt nem, hogy valaki félhetne is tőlük, vagy régi rosz fegyvereiktől — habár mint később következett a leendő nagy román (orosz protecturatus alatt) független királyság harcossalvá avangiroztattak — no ezektől ugyan kevés töröknek fájdul meg a feje, ha valahol összetalálkoznak.

A kora regg talpon talált, mert noha utunk nem vezetett oly regényes tájakon keresztül, mint előbb Baziástól lefelé Orsován egy kevéssé tul, de hadászati szempontból annál érdekesebb volt.

Egyik oldalról Serbiát elhagyva még éjjel, Bulgaria, másik oldalról Oláhország; egyik oldalon bizonyos távolságra egymástól őrházak s benne vagy körötte fezzel ellátott török katona többnyire magas partokon és hegyen. Másik oldalon lapály s nagy kiöntés, mely tengert csinált a Dunából.

Feltűnt előttem a sok magas rud, mely minden őrháznál égnek meredt — kérdezősködtem s megtudtam, hogy az szurokkal bevont szalma, mely éji megrohanás alkalmával meggyújtva hirt ad igen messze s mintegy távirduál használtatik vészjeizésre az egész partvédnek; olcsó és életrevaló gondolat.

Minél közelebb értünk utazásunk czélpontjához Rustsukhoz, annál inkább találkoztunk török gőzhajókkal, melyek viték rakhajóikon a sok török katonát, kiket látva öröm fogott el bennünket s kétszeresen éreztük az óhajást: bár győzne azon nemzet, mely egyedül áll annyi támadó közepette.

Ily hangulatban értük el Nikápolyt, mely város mintegy eldugva fekszik két nagyszzerű hegyszakadék közt karesu minaretjeivel; ott láttuk egyik megerősített török táborát a dombonföldsánczal keritves azon Krupfféle ágyuk voltak elhelyezve. Itt kisebb, ott nagyobb csoportban feltűnik a vörös fez s a katonák oldalfegyvere esillámlott minden mozdulatuknál — majd lejjebb érve a nagyszzerű tábor szép képet tárt elének fehér sátraival — itt-ott közöttük a tiszték zöld sátrai úgy vették ki magokat, mint a homoktenger oázai, honnét erkölesi üdülést nyerhetnek az azt szomjuzó hivek. Némely helyen heverészve láttunk néhány század katonát, máshol gyakoroltatva; a sánczokon az őrszaronyos fegyverével fel alá járt, vagy meredten tekintett a messze kékelő távolba — talán családjára, gyermekeire gondolva, kiket otthon hagyott, mert hazája veszélyben forog!

Elhagytuk e helyet is — a táj bosszu ideig egyforma. Jobbról magas partok letekintve s mintegy lenézve az alacsony román partot, hol katonát nem, legfeljebb néhány tengerivel rakodó kereskedőhajót pillant meg a szem.

A török hadihajók mindig sürűbben mutatkoznak —

néhány percz s feltűnt előttünk a nagyszerű rustsuki erődtés, s nemsokára a város, hova, czélunkat nemsokára elérhetni vélvén, örömteljes elfogultsággal közeledénk.

A rendes megállapodási hely már látható volt, de ez alkalommal megkésve, a vasuti indóháznál állapodék meg hajónk; a parton kezdő lobogtatás — ezek ök! — észrevéve, hogy nem ott kötünk ki, a török küldöttség kocsiba ül és sebes vágatva siet elibénk, — a hajó hosszú végtelenségig tartani látszó küzdelem után kiköt — még néhány percz és Lukács átölelve tartja Mehemed effendit és Resad beyt, kiket már Konstantinápolyból ismert.

Következtek a kölcsönös bemutatások, mit ünnepélyessé tett az elérzékenyült ölekezés és átérzett baráti kézssorítás.

Ezután rögtön Scheik Szulejmanhoz mentünk, ki a váróteremben várta meghívásunkat. Élénken áll előttem ezen kép: a Scheik mellett Hodzsa Mehemed fehér tur'ában, Fasil effendi zöld turbánnal, mellettök Husni bey képviselő, s félkörben a török fiatalok vörös fezzel, a fentebbiek kaftánban, a többi európai öltözetben. Körülöttem Lukács, Almásy, ki kísérelje volt a küldöttségnek Stambultól, és Szilágyi magyar tolmácsunk. Őszintén megvallom, hogy elfogult voltam beszédem kezdetén, midőn elmondám mennyi köszönettel tartozunk a törököknek menekültjeink iránt tanusított szeretetükért, miért is hálánk csekély mérvű kifejezéssel őket, kiket velünk a legbensőbb rokon érzelem kapcsol egytűvé, mint Magyarország vendégeit, annak fővárosába a vendéglátó bizottság nevében meghívom. Err. az ősz Scheik válaszolt, elfogadva és megköszönve meghívásunkat. Ők azért jönnek mondá, részéről mint a papság küldötte, Husny bey az ottomán képviselők nevében és társaik, hogy ifjaink látogatását viszonzozzák, s megszilárdítsák azon testvéri érületet, mely kívánja, hogy a két nemzet között örökös legyen!

Ezután Husny bey beszélt felemlítve, hogy ök mint fiatal parlament tagjai örülnek, hogy az alkotmányosságban, parlamentarismusban tölünk, kik már azt régebben birjuk, tanulhatnak.

Ezzel bevégződván az officielle fogadtatás, siettünk beszélácsolni a hajóra vendégeinket, kik úgy féltek a lemaradástól, hogy átmentek Gyurgyevóba is a hajóval, csakis estefelé visszatérendő; mi pedig Lukács, Szilágyi és én kocsiba ülve megnéztük a várost és erődtéseit.

Aki Francia, - Német- és Olaszország városait látta, igen csodálkozni fog egy-egy török városon; emeleter házak nagy ritkán találhatók — én részemről Rustsuk nagy részét bejártam, de csakis alházakat találtam, mert a padlásszerű felső lakás nem számítható be emeletnek.

Ott létünk alkalmával már egész Rustsuk hadilábon ál-

lott, mindenütt az utcák katonákkal telve, napbarnított arcú és erős, izmos testalkattal. Itt ott egy pár cserkesz lompos farku lovaikon, néhány basibozuk tele tüzdelve mindenféle fegyverekkel.

Kocsisunk igen sebesen hajtott — valóságos csoda, hogy a tömött utcákon senkit el nem gázolt. Az egész utca telve volt boltokkal, hol keresztbe vetett lábakkal egy egy török tilt, esendes komolysággal várva a vevőt, vagy dolgozva valamely tárgyán.

Bementem egyhez, kinél igen szép török késeket látam; öreg tisztességes arcú muzulmán volt, rendkívüli szerényen bitorozva: egyik oldalon egy faágy, melynek összes tartalmát egy gyékény és a fejnél egy kaftán képezte, továbbá egy asztal, azon mindenféle alaku kés félig vagy egészen elkészítve, mellette egy kőszőrűkő, a másik sarokban egy tüzhely bográccsal — ezeken kívül csupán néhány pár viselt papucs volt látható.

Kiválasztottam két kést, az egyiket 18, a másikat 12 Piazzterra tartotta — a mi pénzünk szerint ugyanannyi hatos — hiába alkudtunk, el nem engedett volna egy fél parát sem; mint tolmácsunk mondá, a török sohasem alkuszik, mint ki mondja, egy adja.

Tovább menve egy török ép mosakodását végezte, mert a moschéba indult; én is kíváncsi annak belsejére, utána mentem. A templom egy karsu minaret mellett volt, hova azonban csak a tolmácsot lehuzva lehetett bemenni. Ez egy nagy szegletes terem kikövezve, de gyékénnyel befödve, jobbról-balról nagy képek és török írás.

Valami 14 török áll egymás mellett és előttük egy fülkében imádkozott egy pap. — Sajátságos egy isteni tisztelet! — Mindenik mellén összetett kézzel áll, míg egy szóra mintha sínyoron huznák, térdre ereszkednek félig leborulva, majd egy kis idő múlva lefekvésbe elheverednek, azután újra felállnak, hogy tudja Isten hányszor ismételjék ezen testgyakorlati mutatványt, melyet én nyolczszor egymásután végig néztem s csak azután jöttem el.

Igen feltűnt a sok gazdátlan eb is, melyek az utcákon kényelmesen heverésztek elhullatott széna vagy szalma maradványokon, fel sem véve a járó-kelőket. Szóltam egyikhez s azonnal egész barátságosan farkát csóválva hozzám jött; úgy látszik igen jól tarthatják őket, mert egy sovány sem volt közöttük; — a mint hallottam az eb a törökök előtt szent állat gyanánt tartatik s mindenki kötelességének tartja maradvék ételét köztük felosztani.

A miután egy hosszú utcán végig mentünk, szembe jött velünk egy ősrült török roppant nagy bottal kezében; mindenk

egész tisztelettel bánt vele, még a gyerek sereg is — így törté-
nik-e ez máshol is? Sokszor hallottam beszélni a törökök beca-
letességéről, miről ez alkalommal magam is meggyőződtem. A
boltokat gazdáik minden felügyelet nélkül nyitva hagyják, míg
ők a moschéba imájukat végzik, s ha vevő jön, ismerve a tár-
gvak árát, mire szüksége van magához veszi, a pénzt az asz-
talra téve, tovább megy. Az éjjeli őrizet pedig abból áll, hogy
deszka tételik egy vékony vasruddal keresztül vonva akkora
lakattal, mint egy dió — igaz, hogy ökölnyi hasadékok vannak
a deszkák közt — csak az nem nyulhat be a boltba, kiveendő
bármit is, ki éppen nem akar. Elmerengtem, összehasonlítva a
törökökét a mi civilizált viszonyainkkal, midőn két fiatal lány-
ozott nő került el bennünket; siettem utánuk, hogy közeleb-
ről szemügyre vehessem őket, de Lukács úró szava visszatár-
tott, elmondva, hogy a török nők férfiak részéről a legszeré-
nyebb közelítést is sértésnek veszik — sajnálattal bár, de ha-
joltam az okos szóra, s felkapva egy ott álló kocsira mindhár-
man az erődítések felé hajtottunk.

Rustuk erődítései igen sok munkát adnak az oroszoknak
— roppant sok Krupp-ágyu védelmezi azt — s oly helyre nehéz
az ellenek beférkőzni, hol a katona, hogy a paradish lovait ki-
mélje, maga czepeli fel a Krupp féle lövegeket (4 egy ládába
téve). Szemtanuja voltam, midőn oly magas hegyre vitték, mint
a Gellérthegy; ily erőt, ily hazafiságot egy könnyen a despotis-
mus nem tehet tönkre.

Visszatérve az indóházhoz, sokáig kellett várni a hajóra
szórakozásul nézegettük a vonattal érkező 30 — 35 év koros
tályu redifeket, kik elég marczona kinézéssel bírván, meg fog-
nak felelni az oroszok lapos sipkás katonáinak. Annyit azonban
meg kell jegyezmem, hogy a török tisztek, bele nem értve a
törzstiszteket, szurtos piszkosságban a közlegényektől nem igen
különböztek — nálunk egy káplár is „feschebber“ néz ki, mint
ott egy kapitány.

De jött végre a hajó, melyre oly tömeg várt mindenféle,
francia, porosz menekültekkel — köztük az angol konzul bá-
jos leányával.

Sietnünk kellett, nehogy már reservált helyeinket más
elfoglalja.

Annyi gyermekkel, mint most, még soha sem utaztam —
volt legalább 40 kisebb-nagyobb — elképzelhető, mily szép
„concert“ lett, ha a női osztályból a társalgó terembe jöttek. A
kapitány szíveségéből nekünk, törökjeinkkel külön asztal ju-
toit. Hét óra után hozzá ültünk az ebéd elköltéséhez. A sebek
nem jött fel első nap — korán lefeküdt — s így a praesidiu-
mot Hodza Mehemet foglalta el, egyik oldalon Husny bey, mel-

lette én, tulról Mehemed effendi, azután a Bassiret szerkesztője, mellettem Fasil s így tovább, a fiatalok vegyesen Lukács és Almásyval ültek az asztalt körül. Francziául csupán kettő nem beszélt, a többi mind, de legjobban beszélte a nyelvet Resad és Raghif a „notre Robespierre“, mikép törökjeink őt nevezték. A társalgás természetesen nem lehetett igen élénk, mert míg mi francziául csak alighogy megértettük magunkat, azt újra törökre kellett fordítani, mi hosszabb időt igényelt s így a társalgás a legjobb akarat mellett is csak vontatva mehetett.

Hodsa és Fasil nem nyultak a borhoz, de Husny bey és Mehemed effendi biztatásomra kociztattak velem — a Bassiret szerkesztője pedig úgy ivott, „mint egy török.“ A fiatalabbak azonban nem igen kínáltatták magukat, főkép ha az öreg scheiktől távolabb ültek.

Feltűnt nekem nagyon, hogy a török szokás szerint a fejrázás igent, a bölintés nemet jelent, ugy, hogy eleinte alig tudtam hozzá szokni. Törökjeink különben igen halgatagok voltak, minek nem e az ismeretlenség szülte elfogultság volt oka, nem tudom?

Ebéd után fekete kávézás és szivarozás között felelt a sok kérdés részünkről, Midhat basa az új szultán és a háborúról. Bármelyik említette a muszkát, mindnek szeme szikrát hányt, s látszott vonásaikon azon gyűlölet, azon eljárás miatt, mely végzetessé válhat azon országra nézve, midőn a mint állítják, hadizenet nélkül nem átállott alattomos módon betörni.

Igen szép jellemvonásuk törökjeinknek, mi azt hiszem közös nemzetükkel, hogy előttük se vagyon, se rang nem kelt oly tiszteletet, mint a milyennel a kor iránt viseltetnek. Ha valamelyik öregebb szól, figyelemmel halgatták — általában egymás iránt is oly udvarias figyelmet tanusítottak. mikép hasonlatba hozva őket más államok fiatalságával, ők bizonyára előnyös színben tűnnek föl.

Én majd egy hétig voltam velök, de ez idő alatt egy sértő, gúnyos, vagy legkevésbé durván hangzó szó nem hagyta el ajkaikat egymás iránt és folytonosan „effendim“ (uram) megszólítást használtak. Csakis együttléttünk végefelé szoktak hozzá velem — pedig nem vagyok náluknál sokkal idősebb — sokszoros kértémre bizalmasabban beszélni.

Husny bey többi között következő bizalmas nyilatkozatot tette: őket az egész remzet küldi; őt az egész ottaman parlament hogy Magyarországgal lelki szövetséget kössenek. Csak most győzzenek az orosz ellen, nem is fognak üzenetet várni, hanem a mint veszély fenyeget beennünket, azonnal segítségünkre lesznek, mint szabad államok védszövetségét kötven a slavismus ellen.

Kérdeztem tőlök, ha Bosniát Austria elfoglalná, beleegyez-
nének-e? azt felelték, mikép ők ezt hadizenetnek kénytelenit-
etnének venni, egyedül Szerbia occupálását fogadhatnák el.

A mi pártviszonyainkról tökélete ismerettel bírnak s a
függetlenségi pártot Kossuth pártjának nevezik Haugsulyoz-
ták többször, mikép tudják, hogy az egész mozgalom, mellyel a
törökök iránti sympathiának adunk kifejezést a „Kossuth párt“
kezdeményezése folytán vett oly dimenziót, mikép azt jelen-
leg egész Magyarország osztja. Ily beszélgetések közt töltöttük
el a szerdai napot s már késő volt, mikor nyugalomra menendő,
elváltunk egymástól.

Másnap korán felkeltünk s a rossz idő daczára a fedélzetén
sétálva vártuk megérkezésünket Widdinbe, mert jövet éjjel ér-
tünk oda és a városból semmit sem láthattunk. Végre ott voltunk,
a kiszálló helyen igen sok katona várt hajónkra. Ugyanekkor
vitt egy gözös két kereskedő hajót tömve ágyu és katonákkal,
kiknek fezei csakugy pi. oslottak a hajón, a mi indulási helyünk-
re Rustsukba. Viddin több partokkal volt megerősítve, s a város
mellett és megett ezrei látszottak a sátraknak, köztök a
basák zöld sátraival. Hajónk kevés ideig időzött itt s elmenet-
telünkkor egy emeletes házból néhány elfátyolozott török nőt
láttunk kíváncsian utáunk tekinteni. Utunk Kalafat felé ve-
zetett, mely vár uralja Viddint, mert egyetlen part az egész ro-
mán Aldunán, mely magasabb lenne a Bolgár partnál. Nem
messze Viddintől van egy magas csillagsáncz, legalább 40 ágyu-
val felszerelve s magasabban, mint a város; körülötte nagy
mennyeségű sátor tábor, mi azt hiszem fontos szerepet játszand
a jelen háboruban s az átkelést, sőt Kalafatot is veszélyeztethe-
ti. Törökjeink nagy érdekléssel nézegettek tábori látesőveiken
különösen Kalafat felé, hova rövid idő múlva megérkeztünk.
Néhány nappal előbb hagyta el ezen román várost a várórség,
félbe hagyva egynehány sáncot Viddin felé, vagy elkészítve
ugyan, de midőn ágyukat akartak volna felvontatni, Száva pasa
szavára megretiráltak rögtön, s most csak az üres sáncokosarak
meredtek reánk. Kalafat meglehetősen magas dombon fekszik a
hegytetőn egy két tornyu templommal, és mintegy dominálja
Widdint; kérdésünkre, mért nem foglalja el a török, barátaink
az európai diplomatiát adták okul, melyszerint nem lehet benyo-
mulniok a párisi szerződés értelmében, s ekkor még Romania
kétszintűsködése miatt nem mozdulhattak. A dejenénél az öreg
Scheik is megjelent, de csak halat, nagyon kevés húst, datolyát
és mogyorót evett s a borhoz épen nem nyúlt — rendesen hal-
gatag volt s arab és persa könyveiben lapozott, mely könyvek
képes illusztratiokat tartalmaztak — igen régiek mondá, 1400
ból valók s látva érdekeltségünket könyvei iránt, felhozott egy

1000 évesnél idősebb chinai képes könyvet is, mit gondom Vambérynek szánt, mi igazán szép. A színek most is oly élénkek, hogy ha a kutyabőr nem látnánk, alig hinnénk el régiségét, — különböző harcokat, nőalakokat, gyermekeket ábrázoltak, oly modorban, minőket chinai csészéken láthatunk s majd minden chinai festményen a férfiak s nők egyaránt varkoecsal.

A szomszéd asztalnál észrevett a Scheik két német sakkozót; rögtön melléjük ült s néha néha figyelmeztette őket többféle huzásra. Látva érdekeltségét felszólítottam egy játszámra, mit ő szívesen elfogadott. Ily eredeti módon még nem láttam sakkozni. Pionjaival csupán annyit mozdult, hogy figuráit átbocsáthatta, s midőn cserélések által csak tornyai maradtak, nem voltam képes pionjait megtámadni s a parthet elvesztettem.

Játék után valóságos praelectiót tartott fiataloknak és öregeknek: majd félóraig félbe nem szakítottat, csak nagy ritkán ezen felkiáltással „evet evet“. Kérdeztem miről beszélt, azt felelték dsagataj és annak nyelvészetéről. Feljebb menve elértük Negotint, mely egy kis bolgár falu a Duna közvetlen közelében; irgalmatlanul össze volt lövöldözve a szerb háború alatt, — a házak most is nagy részt üresek, a minaretromban hevert a mint egy golyó közepett ketté szakította.

Kapitányunk beszélte, hogy ő három héttel a lövöldözés után arra menve a hajóval, sok holt tetemet látott; itt egy fej, láb feküdt, odább a törzsök a földben s felette a varjuk ádáz csoportja. — annyi bizonyos, hogy el lehetett volna temetni az elesetteket annyi idő alatt.

Utolsó estéink a hajón igen kedélyesen töltök el. Én néhány bűvészeti mutatvánnyal mulattattam törökjeinket, mi igen érdekelni látszott őket, mit látva az egész hajó közönsége, ki csak valamit tudott, előállt vele, úgy, hogy mire a mutatványoknak vége lett 1 órára járt az idő éjféli után.

Következő reggelünk gyönyörű napfényvel köszöntött be, mellyel mintegy üdvözölni akarta volna a természet is törökvendégeinket Magyarországhatárán!

A Vaskapun felmenve Adalkaléhoz értünk, hol a vörös zászló a törökök üdvözléséül fennen lobogott a vártornyon, s a sáncok török katonákkal voltak lepec, kiknek küldöttsége Orsován várt reánk. A legelső, mit vendégeinknek az ország határán mutattam, a magyar korona feltalálásának emlékeül emelt kápolna volt, egy jegenye fasor, központján, mely csillag alakban fogta körül.

Még néhány kerécsapása gőzösnünknek, s itthon voltunk, a házak néhányai fellobogózva — nem a törökök, hanem a főispán tiszteletére, kit oda vártak. Ajó orsovaiak ünnepélyesen akartak fogadni, de a határon lévén, féltek a szerbek — és ro-

mánoktól s így fogadtatás nem is volt csak Adalkale részéről, honnan a kajmakám vezérlete alatt néhány katona s Fazil derék törökünk jött, ki Kossuthot 49 ben megmentette, bemenve vele egész Viddinig. Kettős örömmel szorítottam vele kezét.

Az öreg Scheik nagy örömmel fogadta hazafiai, s rögtön parancsolt részükre fekete kávé s cigarettet, mi pedig félre vonulva szemléltük baráti beszélgetésüket, mely leginkább a bekövetkezett orosz háboru körül forgott.

A megtörtént igen kiméletes vámvizsgálat után törökjeink is elváltak egymástól és a Scheik valami 15 darab aranyat adott a kajmakámnak a török várőr-ég között kiosztandót. Szomoruan és meghatva néztem utánuk, mert éreztem, hogy a bekövetkezendő háboruban váruk — mint a német mondja — „verlorene Posten“ lesz. A hajó lapátai ismét működni kezdtek — még egyszer bucsut intettünk, s nemsokára elértük azon gyönyörű vidéket, mely az Aldunán valóban páratlan. Mindannyian felmentünk a fedélzetre, az öreg Scheik rózsaszin cashmir, prémel bélelt kaftánjában törökösen ült a fedélzeten — elmerengve a táj gyönyörűségén, elkérdezve a historiai nevezetességi Traján táblák, Széchényi ut — ugy tanya mondáit, mit mi a fiataloknak elmondtunk. Így haladtunk mindig tovább tovább.

Kellemetlen izgatottságban tartott Baziásig azon kétely, nem foguak-e ott a szerbek ellenünk demonstratiót csinálni kiszálláskor? én ugyan előrelátásból intézkedtem — illetőleg megkértem a megye alispánját, hogy ügyeljen kissé, ki meg is ígérte, hogy Baziásra egy szolgabíró t küld. Elértük a veterani barlangot, Galamboc várát Baba gai szirtet, emlékeit megaunyi török harcainknak. Miért történt mindez? Ma a félvilág uralkodói volnánk, ha egyesültünk volna ahelyett, hogy egymást rontottuk, mondák törökjeink s azt hiszem nagyon igazán! Gözöstünk csak sietett előre s mi nem sokára megláttuk Baziást, hajózási utunk végeztélját.

A parton roppant néptömeg volt, köztök igen sok német hölgy a közeli Fehétemplomról. Egy lelkesült „éjjennel“ fogadták őket, mit törökjeink szokásuk szerint — kezeiket szívhez szájhoz és homlokhoz emelve köszöntek meg.

Nagyon megörültem, mert ily fogadtatást épen nem vártam, sőt az ellenkezőtől félttem. Bemenve a vasuti állomáshoz, körülvették a törököket, kik rendkívül megörültek, midőn néhányan török nyelven őket megszólíták, a fiatalokkal pedig néhány franciánál tudó hölgy társalgott.

Nagyonérdekes volt figyelemmel kísérni, a mint törökjeink elfoglaltságukat a nők irányában fokozatosan legyőzték. Nálunk szokatlan — de náluk nem csoda — hisz nőket eddig többnyire

csak elfátyolozottan láttak s anyjukon kívül igen kevés érintkeztek.

A vonat készen állt, mi a küldöttekkel együtt egy egész I-ső osztályu vaggout foglaltunk el. A középső coupéban batan tülünk Scheik Szulejmau, Hodzsa Mehemed ulema, Mehemed effendi, Semseddin bey, Husny bey és én, a többiek a másik két coupéban, Almásy és Lukácssal, a középső coupéban csak Semseddin beszélt francziául, tolmácsul szolgálva öreg törökjeknél. Ily felosztással utaztunk egész Pestig.

Midőn már elindulandók voltunk, a Scheiknak két szép koszorut nyújtottak át, mit az ő nevében a szives adományozónak megköszöntem. Sokszoros „éljen“ kiáltások között megindultunk.

A legközelebbi állomáson Fehértemp'omnál az egész város künn volt a vasut mentén; ember hátán ember, kik csokjassa jasasin türklarral fogadták őket, mely üdvözlésre, a törökök a coupé ablakjaihoz siettek, hova a nép odatöndülve kézzsoritásaiért vetekedett, — virágcsövel lettek elárasztva. Itt meggyőződtem, hogy a magyarországi németek is tudnak lelkesedni egy értelemben a magyarokkal, ha egy czélért küzdve állanak egymás mellett.

Verseeen ismétlődtek ezen jelenetek; a közönség közt számos katona is a perronra tódult, s a honvédek úgy salutáltak ő nekik, mintha tisztjeik lettek volna — ezeket tessék azután török ellen vinni! — Versecet elhagyva, az öreg Scheik látván a szép rona földet mindenütt gyönyörűvetésekkel, dicsérte, hogy a magyarok milyen szép földet választottak, mire felvilágosítottam, hogy itt igen kevés magyart, leginkább szerb és németet találhatni s magyarok közt majd csak Szegeden leszünk. Láttam, mikép meglepte őket az eddigi fogadtatás is, milyéről nem is álmodtak, hát még midőn Deltán, alig hogy a vonat megállt, megzendült a „Rákóczy induló“ s midőn a törökök az ablakon kihajoltak, görög tűz fény világította meg az egész vonatot és közönséget, kik közül egy fiatal emberszónoklatban üdvözölte a vendégeket.

Törökjelüket elérékenyedés fogta el; Hodzsa Mehemed karjai közé szorítva zokogott hirtelen, Husny bey könnyező szemeit törölgette, az öreg Scheik szinte elfogulva szorított velem kezét, csupán ennyit mondván „kardaslar“ (testvérem) de ezen egy szavával összes érzelmeit kifejezte: Semseddin egész extasisba jött „hogy a történelem ily példát nem mutatott fel soha s ő mily boldog lenne, ha megköszönhetné magyarul ezen fogadtatást, s folytonosan azt mondogatá csokjassa magyarul. Itt egy rövid beszédet tartott Raghib a néphez francziául — oly lelkesülten, mint még senkit sem láttam szónokolni; az öreg Scheik is törökül szolt. Úgy össeze vissza ölelgettek, mintegy

személyemben akarva Magyarországot szívükhöz szorítani; magam is elérzékenyedtem, pedig előttem nem volt ezen látvány oly meglepő, mint előttök, kik ilyen nem hogy csak nem láttak, de nem is képzeltek. Semseddin, miként egész uton tővé, elővette jegyzőkönyvét s hosszasán tartó feljegyzéseket tett.

Mosolyogva mondan nekí, ez még mind semmi — hátra van még Szeged és Pest! Többieket is kérdeztem, miként vannak megelégedve? mind azt felelte, hogy azt csak érezni lehet, de kifejezni nem, mennyire meglepte őket azon vendégszeretet melyet mióta Magyarországra bejöttek, tapasztalnak. Az idő későre járt, mikor Temesvárt elértük, hol már a szegedi küldötteknek reánk várni kellett.

Berohogva az állomásra, feltűnt, hogy a Perronon senki sem várt — reánk, noha halottuk a nagy ember tömeg által előidézteni szokott zivajt! Egyszerre ajtókat betörve, ablakokon kiugrálva elfoglalta a tért az eddig visszatartott tömeg lelkes éljenzésben törve ki, midőn meglátták a törököket és siettek velök kezét szorítani.

A török consul is egész díszben fogadta őket. Érzékeny jelenet volt, midőn a távol honból érkező honfitársak az itt tartózkodóval találkoztak, egy néma ölelésben fejezve ki egymás iránti szeretetüket.

Tartattak több beszéd is, melyek közül az leginnább meglepett, melyben hangsúlyoztatott, hogy egész Temesvár nevében üdvözi a vendégeket, mert az idegen ajkuak is felkérték, hogy az ő nevökben is kifejezze örömét megérkezésük fölött.

A szentírás szerint „nem csak kenyérrel él az ember, hanem Isten igéjével“ s ugyan ez megfordítva is lévén, utána álltam, hol kaphatnék törökjeinknek s magunknak valamit enni, mert délelőtti 11 órakor ettünk a hajón utoljára s már 11 óra volt éjfélelőtt, — de hiába a közönség úgy elállta a Perront, mikép szó sem lehetett az étterembe jutásról — nem használt semmi, mi bizony éhesen maradtunk, s csak az vigasztalt, hogy mindannyian, kik a vonattal jöttek úgy jártak, s így „socios habuisse malorum“ bele nyugodtunk. Törökjeinket kérdeztem nem éhesek e? Mind azt felelte, hogy ők most annyira exaltálva vannak a fogadtatástól, hogy nem érzik szükségességét sem evésnek, sem ivásnak.

Ez szép nyilatkozat volt részükről, de reám nézve nem vigasztaló, mert őszintén megvallva, nekem bizony nem a legjobban esett!

A szegedi küldöttséggel sem birtunk találkozni a nagy néptömegben, csakis a következő állomásnál adhatták át Szeged város meghívását. Szóltak a néphez Fazil, Raghib, Resad és Lukács.

Midőn valami tetszetős mondatott, sajátzerű volt különösen Husny, a Scheik és Mehemednél „Haj, haj“ vagy „evet evet“.

Valóságos csoda, hogy valami szerencsétlenség nem történt elmenetelünkkor, mert egész a vagonokig állt a nép tömege, s rendet csinálni lehetetlenség volt. Alig akartak tőlünk elválni s még induláskor is kezét fogva lelkesülten hangoztatták „éljenek a törökök“ csok jassa, jassasin magyarul vála szolák törökjeink.

A következő állomásokon hasonlókép nagy tömegek éljenzése, szónoklatok. N. Kikindán pedig az ott tartozkodó színész igazgató Barátosi vezetése alatt egy francia szónoklat, és két szép koszoru nyújtatott át nők által vendégeinknek, kik már annyira elvoltak halmozva virágokkal, hogy alig volt a coupéban hely, hol virágot nem találtunk volna.

Szeged előtti állomásra beérkezve, egy nagy küldöttség várakozott már reánk Szegedről, előre akarván őket üdvözölni, de miután a vonat csak egy percig állt, csupán egy harsogó „Éljen“ kiáltásra és a felszállásra maradt idő.

Közeledve Szegedhez nagyszerű látvány terült szemünk elé; az egész város kivilágítva, s az visszatükröződve a Tisza habjain.

Midőn a vonat megállt, felzendült a török induló s a zászlók lobogtatása mellett szűnni nem akaró „éljen“ rivalgás töltötte be a léget, viszbangot keltve az állomáson be nem fért ezernyi néptömegnél. A kölcsönös tisztelgő beszédek után a vendégek számára kirendelt diszkocsikba ültünk, s megkezdődött a menet, melyhez hasonló ritkán látható, különösen éjjel után 1 óraker.

A tömeg a kocsinton volt felállítva, de csak oly lassan lehetett haladni, hogy mire a számunkra rendelt szállásra értünk teljes 2 órát vett igénybe. Az ablakok egytől egyig kivilágítva; minden házon egy-egy lobogó török és magyar színekben pompázott. Nem volt egy bármily szerény házacská sem, hol az ablakokba kitett világitás, minthogy a két nemzet közötti egyesülés és szeretet lángjaként ne lobogott volna. Az az örömrivalgás, éljenzés és virágözön mind azt mutatta, mikép Szeged oly derék magyar város, minő kevés van! Mit irjak törökjeinkről? Ők elfoglalva ülteik kocsijukban és soba elnem fáradó kézintéséikkel és csak jassa magyarul kiáltásaikkal fejezték ki köszönetüket.

A fogadóba érve, hol szállásaink voltak, a nép ezrei foglalták el az erkélyre nyiló utczáat — s addig nem nyugodtak, míg a törököket, Lukácsot s szerény magamat meg nem dicsőítették.

Én azonban látva vendégeink kimerültségét, rövid beszédem végén megemlítém, mikép szeretetüknek leginkább bizonyosságát adják az által, ha most tűzhelyeikhez vonulnak a holnapi viszontlátás reményében bucsut vévén vendégeiktől, kiknek a fáradságos ut után, egészen kimerülve lévén, a nyugalomra nagy szükségük van.

Ez hatott, s a nép csendesen eloszlott, mi pedig a már igazán óhajtott nyugalomnak adtuk magunkat. Szombat reggel a dejeuné alatt több helyről jöttek küldöttségek meghívni a törököket, a többi között N. Kőrös is.

Nem tudom, az élvezett pezsgő lelkesítő hatása alatt-e, de Raghib és Resad igen sikertült francia szónoklatokat mondtak.

Reggeli után kocsiba ülve a népkertet néztük meg. Az utcán mindenfelé nagy néptömeg állt s kalapjaikkal integetve és éljenezve köszöntötték őket.

Az itt mutatkozott: érdekelttségét a népnek csak avval lehet hasonlatba hozni, ha királyok jelennek meg nyilvános helyen.

Hogy mikép töltöttük a délutánt, részletesen leíratott már a sajtóban — a látogatás a municipiumban, hol a főispán és polgármester fogadta a vendégeket, azután a barátok templomába mentünk, kiknek quardiánja örömmel fogadott bennünket; megmutatván a sekrestyében Maria Terézia által himzett papi órnatust s néhány török írást, minnek látása örömet okozott törökeinknek.

A templomba bemelve, melyet a nép szorongásig megtöltve várt reájuk. Hodzsa Mehemed az oltár elé állva egy remek szónoklatot tartott a magyar-török barátságról nagy éljenezés között.

A templom még ily jelenetnek nem volt színhelye, s azt hiszem első eset is, hogy katholicus templomban török világi szónoklat tartassék. Oly vívmánya ez a 19-ik század vallási türelmének, mely nem feltűnő ugyan ott, hol soha vallás üldözés nem volt, mint a törököknél, de nálunk igen, hol az elmúlt idők-re jobb a feledés fátylát borítani! Megnéztük az iparos egyesület körét, azután a kórházat, honnét a banquettera siettünk, hol négy száz teritéken felül foglalt el a közönség. A karzatok telve voltak nő közönséggel, ugy a banquetten is igen helyesen nők férfakkal vegyesen ültek.

Resadot igen csinos fiatal hölgy mellé ültettük, ki igen jól beszélt francziául s rövid idő alatt igen élénk társalgásba merültek, s a szép ajk egyszersmind ügyes tolmácsa is volt a lelkesült toaistoknak, melyek egyike oly tetszésben rözszesült, mit leírni nem lehet.

Én mint Magyarország képviselője más képviselő jelen

nem létében az egész országot képviselem, mondám, valamint Husny bey mint török parlamenti tag színe, úgy a két nemzet szeretete és egysülése megpecsétlését ezen testvéri ölelésben és csókban adom át. Ezután megöleltük egymást Husnyval, kinek beszédem átfordítván, hasonló értelemben nyilatkozott.

Az ifjuság táncolni öhajtott, s miután a székek félre rakva s az asztalok kibordva lettek, ugyan csak megtánczoltatták fiatal törökjeinket a kedves szegedi menyecskék!

Mivel azonban 12 óra közeledett, nem lehetett tovább maradnunk, mert a vonat nem várt, a kocsik előállván, egy pár hangoz éljen és csokjassa kiáltás mellett elhagytuk a banquet helyiségét. Azon utcák, melyeken mentünk nagy néptömeg kíséretében, ismét ki voltak világítva s a pályaudvarban néhány kölesönös bucsu szónoklat után a coupékba ültünk, s vonatunk elhagyva a vendégszerető Szegedet, elrobogott Pest felé. Törökjeink sürgönyöket menesztettek Stambulba, értesítve őket azon fogadtatásról, melyben egész utjuk alatt részesültek.

Diadalutjuk folytatódott, a legkisebb állomásnál is zenével üdvözölték őket és szónoklatok tartattak. Nem zavarta a tisztelgőket az éj, nem a hajnál, se pedig kora regg. Mig sötét volt, mint Kecskeméten, a tűzoltók faklyavilággal álltak körül a vonatot, hangoztatva éljeneiket, mindenütt szónoklat, virágcsokrok, szebbnél-szebb babérkoszorúk magyar és török színű szalagokkal.

Megható volt Kecskeméten, midőn az ősz Gubody üdvözölte őket, az elfogódás miatt reszkető hangon tartott francia szónoklat után a Scheikkel összeölelkezve, könnyezve egymás keblére borultak a megindult nép éljenzése között. Máshol egy pór nő tartá fel kis gyermekét a coupée ablakához, hogy e napot soha el ne feledje, s midőn az öreg Scheik a gyermeket megcsókolta, a nép örömrivalgása közű az anya örömkönye is vegyült. Hiven lehetetlen leírni azon ünnepeles fogadtatást, melyel a magyar nép vendégeinket fogadta, de ki azt látta és átérzte, annak feledni sem lehet soha!

Czeglédén várt reánk a pesti küldöttség, örömmel szorítottunk viszontlátott barátainkkal kezét.

Az állomás mellett volt készítve egy tribune, hova fellépve a czeglédi hölgyek tele tüzdelték törökjeink mellét nemzeti színű cocardákkal — természetes a nép éljenzése közt. Miután megtörténtek a küldöttségek szónoklatai és a pesti meghívás, még maradt annyi időnk, hogy magunkhoz vehettük a dejeunét, mialatt a lelkes toastokban nem volt hiány. Minden állomásnál hasonló fogadtatás, éljenzés, csokjassa kiáltás, — még a Vetsési svábok is „lebe Hoch“ ot kiálltva, trombita zenekarral Rákóczy indulót játszva várták őket. Vonatunk közeledett

Pesthez, törökjeink igen érdekelten nézegették a Kőbánya után előttnő Budavárát, melyet egykor vérrel vettek be, most pedig szeretetökkel, mellyel nagyobb hódítást tettek, mint fegyverekkel.

Végre beértünk az állomásra a vasuti munkások élje-
nei között. Ismerősök raja várt reánk a perronon, kívül pe-
dig ezer meg ezer ember örömrivalgása, kik ugyan még nem lát-
ták vendégeinket, de szívök érzetemesugta, hogy megérkeztek!

SZALAY IMRE.

DE BALLAGI GEZA

